

Asıl adı Lütfullah olup **Molla (Sarı, Deli, Maktul) Lutfi** diye tanınmıştır.

1446'da Tokat'ta doğdu. İlköğrenimini zamanın âlimlerinden olan babası Kutbüddin Hasan'dan aldı. Sonra İstanbul'a giderek Sinan Paşa'dan mantık, felsefe, kelâm ve onun yönlendirmesiyle Ali Kuşçu'dan matematik okudu. Fâtiş Sultan Mehmed tarafından saray kütüphanesine hâfız-ı kütüb olarak tayin edildi. Böylece buradaki nâdir eserleri inceleme imkânı elde edip birçok ilim dalında görüş bildirecek bir düzeye ulaştı. Bu sırada padişahla da -şakalaşacak kadar- yakın dostluk kurdu.

Ancak **bu dostluk uzun sürmedi**; vakıf kitaplarına hıyanet suçlamasıyla önce kütüphaneden uzaklaştırılıp müderris yapıldı, ardından ta'zîr cezasına çarptırılarak hapse konuldu. Daha sonra görevine iade edildi ve Sinan Paşa'nın padişahla arasının açılıp Seferihisar'a sürülmesi sırasında onunla beraber gitti.(1476). Beş yıl sonra Fâtiş'in ölümünün ardından yine Sinan Paşa ile birlikte İstanbul'a döndü ve II. Bayezid tarafından Bursa Yıldırım Bayezid (veya Sultan Murad) Medresesi müderrisliğine tayin edildi. Arkasından sırasıyla Filibe'de Şehâbeddin Paşa, Edirne'de Dârülhadis, İstanbul'da Semâniye, Bursa'da Murâdiye ve muhtemelen tekrar İstanbul'da Semâniye medreselerinde müderrislik yaptı.

Molla Lutfi zındıklık ve ilhâd suçlamasıyla yargılandıktan sonra idam cezasına çarptırıldı ve 25 Rebûlâhir 900 (23 Ocak 1495) tarihinde cezası Atmeydanı'nda boynu vurulmak suretiyle infaz edilerek naaşu Eyüp'te Defterdar Mahmud Çelebi Mescidi yakınına gömüldü. Onun idamı geniş yankı uyandıran tarihî bir hadise teşkil etmiştir. Taşköprizâde'nin "**eşi bulunmaz, üstün kişiliğe sahip rakipsiz bir âlim**"

dediği (eş-Şeâ'â i, s. 280) Molla Lutfi'nin idamının açıklanan sebebi her ne kadar zındıklık ise

de bu hükmün gerçek sebebinin hemen bütün kaynaklar tarafından **hasımlarının kıskançlık ve düşmanlığına bağlandığı** görülmektedir.

Onun, dönemin ileri gelenlerine ve ulemâya karşı tutum ve davranışlarına da yansıyan kırıci kişiliği(iletişim) budüşmanlığın pekişmesini kolaylaştırmıştır. Sonuçta Molla Lutfi'ye kin besleyen hasımları, muhtemelen, kaynaklarda "aşere-i muhabbese" (on habis insan) hadisesi diye zikredilen fakat hakkında ayrıntı verilmeyen bir olay bahanesiyle kendisini ortadan kaldırmayı planladılar ve onun halkı saptıran bir zındık, varlığı din için zararlı bir mülhid olduğu söylentisini yaydılar. II. Bayezid'in emriyle yapılan soruşturmanın ardından söz konusu on kişiden yurt dışına kaçamayanlarla birlikte tutuklanan Molla Lutfi, on dokuz gün süren hapsi sırasında padişah dâhil bütün önemli devlet adamlarına birer manzume yazıp gönderdiyse de bir sonuç alamadı. Davaya bakmak üzere Hatibzâde Muhyiddin Efendi, Molla İzârî, Molla Arap (Alâeddin Arabî Efendi), Efdalzâde Hamîdüddin Efendi ve Molla Ehaveyn gibi dönemin ileri gelen âlimlerinden bir mahkeme heyeti kuruldu. Molla Lutfi 200 kadar şahidin dinlendiği

iki duruşma

nın ardından idama mahkûm edildi. Onun, idamından önce halka karşı kendisine isnat edilen ilhâdla bir ilişkisinin bulunmadığını haykırdığı ve kelime-i şehâdet getirdiği bilinmektedir (Taşköprizâde, s. 280). Molla Lutfi'nin idamı üzerine düşülen tarihlerin hemen hepsi onun şehid olduğunu dile getirmiştir.

Kaynaklarda genellikle Molla Lutfi'nin zındıklık ve ilhâd suçlamasıyla idam edildiği belirtilmekle birlikte onun bu cezayı gerektiren fiil veya sözü üzerinde pek durulmamıştır. Tek müşahhas suçlamaya Taşköprizâde yer vermekte ve Molla Lutfi'nin bir ders sırasında, "**Namaz dedikleri kuru eğilip kalkmadır; faydası yoktur**"

cümlesini kullandığını belirtmektedir. Ancak Taşköprizâde'nin, o derste hazır bulunan öğrencilerden amcası Molla Kivâmüddin Kasım'ın, -doğru söylediğine yemin ederek- açıkladığına göre söz konusu cümlelerin aslı, Hz. Ali'nin ayağına saplanan bir okun kendisi huşû içinde namaz kılarken çıkarıldığını ve onun hiç acı hissetmediğini söyledikten sonra dediği, "**Asıl namaz budur; yoksa bizim kıldığımız namaz kuru kalkıp eğilmekten ibarettir; onda da fayda yoktur**" şeklindedir.

Ona göre şahit öğrencilerden bazıları bu sözleri yanlış anlayıp saptırmıştır. Bu yargılamanın hukuk usulü bakımından önemli bir kusuru, seçilen hâkimlerin davalı ile aralarının iyi olmaması bir yana, Hatibzâde Muhyiddin Efendi gibi davanın açılmasına yol açan bir kimsenin yargılamada bizzat yer almasıdır. Molla Lutfi'nin idamına dair klasik ve modern literatürde hasımlarından Molla Ehaveyn'in yazdıkları ile Lâmiî Çelebi'nin düştüğü tarih hariç aleyhinde bir ifade bilinmemekte, müellifler, genellikle ona isnat edilen suçun asılsız ve dolayısıyla verilen **cezanın haksız olduğu kanaatinde**

birleşmektedir. İdamı sırasında imanını dile getirdiğine dair rivayetler yanında onun eserlerinde ortaya koyduğu düşünceleri de Ehl-i sünnet'e aykırı unsurlar içermemektedir. Zeyniyye tarikatı şeyhlerinden Muhyiddin el-Kocevî'nin Molla Lutfî'nin idam haberini alınca,

“Onun zındıklık ve ilhâddan uzak olduğuna ben şahidim”

dediği kaydedilmektedir (Taşköprizâde, s. 281). Üzerinde çok şey söylenen bu davayı Hoca Sâdeddin Efendi de, “Merhumu ortadan kaldırmak için hileler icat etmişler” diye özetlemektedir (Tâcü't-tevârîh, II, 548). Yavuz Sultan Selim, Mısır seferi sırasında Anadolu kazaskerliği görevinde bulunan Kemalpaşazâde ile sohbet ederken, “Tokatlı Molla Lutfî sizin hocanız imiş; bilgisi ve fazileti bilinir iken öldürülmesine sebep ne oldu?” diye sorunca,

“Hased-i akran belâsına uğradı”

cevabını almıştır (Hoca Sâdeddin, Selimnâme, II, 615).

Molla Lutfî'nin bir mescidle ilgili olarak düştüğü 885 (1480) tarihinden onun Sarı Lutfî Mescidi adıyla tanınan bir cami yaptırdığı (Ayvansarâyî, II, 8; Ünver, I/8-9 [1943], s. 13), değerli kitaplardan meydana gelen bir kitaplığının olduğu ve İstanbul'da adını taşıyan bir mahallenin bulunduğu bilinmektedir. Yetiştirdiği öğrenciler arasında Kemalpaşazâde, Hayâl-i Evvel, Fâtih Sultan Mehmed'in hocası Molla Halebî'nin oğlu Abdurrahman Çelebi, Taşköprizâde'nin amcası Kıvâmüddin Kasım, Vâsiî (Abdülvâsi) Çelebi, Molla Dâvûd-i Kocevî (Kara Dâvud İzmitî), Molla Alâeddin Çerçin, Mentешeli Molla Ayı Seyyidî, Seyyid Mahmud, Küçük Bedreddin, Kazâbâdlı Kâzımî ve Molla Hakim İshak gibi âlimler yer almaktadır.

Molla Lutfî dinî, edebî, felsefî ve fennî ilimlerde eser vermiş bir âlimdir. Devrin ilim anlayışına uygun olarak çalışmalarının çoğunu Arapça, Harnâme'siyle Türkçe'nin belâgatına dair kitabını ve bazı şiirlerini ise Türkçe yazmıştır; birkaç kıtası da Farsça'dır. Şuarâ tezkirelerinde Molla Lutfî'ye yer ayrılarak şiirlerinden birtakım örnekler verilmekte ve Latîfî tarafından şiir ve kasidede asrının Hassân ve Selmân'ı olarak nitelenmekteyse de onun kaside, gazel, tarih ve mizahî kıta türünde bazı denemelerinin dışında şiirle pek ilgilendiği söylenemez.

Molla Lütî fikrin namusunu koruma konusunda hayatını ortaya koyanların ne ilki idi, ne de sonuncusu oldu. Aynı zamanda **savunduğu hakikatler kadar kullandığı iletişim usullerinin de önemli olduğunu** gerçeği Mu'tezile'den beri bir kez daha

doğrulanmıştı. Molla Lütî'nin M. Akif'in **“S
özüm odun gibi olsun, hakikat olsun tek”**

şeklinde formüle ettiği, fikri olmayanların özellikle sığındığı nezaket kurallarına ihtiyaç duymaması ve riayet etmemesi

“akran hasedi”

ni besleyen en önemli gerçektir. Bir tarafta dini kendini geçindirecek kısmıyla (ale harfin/Hac, 22/11) ele alıp diğer kısmını gizleyerek, dini küçük bir bedelle satan (Bakara, 2/41) âlim görünüşlü zavallılar, diğer tarafta hakikat uğruna hayatının feda eden civanmerdler...

Bu iki yol hiç boş kalmayacak, kıyamete kadar...

Rivayet odur ki İbn Rüşd, kitapları cayır cayır yakılırken gözyaşlarını tutamayan bir öğrencisine döner ve şöyle der:

“Şayet bu Müslümanların durumuna ağlıyorsan, emin ol ki tüm denizler akıttığın gözyaşına yetmez. Yok eğer yakılan kitaplara ağlıyorsan ***bil ki bu fikirler kanatlıdır***; o kanatlarla uçup sahiplerine ulaşır...”

Fikirlerine kanat takabilen bahtiyarlara selam olsun....